

Розділ III. КОНФЕСІЇ ТА ПОСТАТІ В ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ

УДК 274-472-053.81(477)«1921/1991»

*Роман Сітарчук
(м. Полтава)*

МОЛОДІЖНИЙ РУХ ТА ОСВІТА ПРОТЕСТАНТІВ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

У повідомленні йдеться про місце дітей та молоді протестантів в освітньому середовищі та молодіжному русі в перші роки після запровадження більшовицької влади в радянській Україні.

Ключові слова: діти, конфесія, молодь, освіта, рух, школа.

Чільне місце в діяльності протестантських церков посідав молодіжний рух. Перші молодіжні організації серед віруючих-протестантів виникли ще за часів царату. Із початком першої світової війни майже вся їхня діяльність у Російській імперії була згорнута. Християнський молодіжний рух почав відроджуватися лише після лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. У Петрограді пройшов всеросійський з'їзд гуртків християнської студентської молоді (баптистів та євангельських християн), який проголосив своїм завданням «широку пропаганду євангельських ідеалів» [1, с. 96].

Більшовицьке керівництво від самого початку своєї діяльності поставилося до розвитку християнського молодіжного руху негативно, оскільки добре розуміло, що молодь – це майбутнє держави, а воно повинно бути лише комуністичним. Крім декрету «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», статус неповнолітніх у радянському законодавстві визначався інструкцією Народного комісаріату юстиції від 10 листопада 1920 р. «Про запровадження законоположень декрету «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», а також низкою підзаконних актів. Проаналізувавши їх зміст, можна охарактеризувати становище неповнолітніх християн у радянській державі.

Особи до 18 років не могли бути членами релігійних громад. Не дозволялося викладати їм у храмах та приватних будинках релігійне віровчення. Отже, вони не повинні відвідувати зібрання, які мали за мету проповідувати релігію.

Неповнолітнім дозволялося бути присутніми лише на звичайних молитовних зборах, де здійснювалося відправлення культу і виголошувалися тісно пов'язані з цим проповіді [2, арк. 179; 3, арк. 192; 4, арк. 191].

У 1922 р. до Кримінального кодексу УСРР була включена стаття про захист дітей від релігійних насильств [5, с. 80], якою досить часто користувалися під час «виконання службових обов'язків» органи Державного політичного управління (ДПУ) та Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС).

У січні 1924 р. НКВС видав циркуляр, згідно з яким діяльність спеціальних юнацьких релігійних зібрань (у тому числі й гуртків) заборонялася, навіть якщо їх учасниками були повнолітні [6, арк. 25]. Це означало, що будь-яка гурткова робота ставилася поза законом.

Через два роки Антирелігійна комісія ЦК ВКП(б) (утворена в 1922 р.) ухвалила «Практичні пропозиції стосовно сектантства», в яких рекомендувалося «не дозволяти сектантам влаштовувати особливі дитячі, жіночі та юнацькі гуртки, відділи та організації ні як хорові, ні як біблійні, літературні об'єднання» [7, с. 133]. Ці «рекомендації» згодом набули сили закону.

Як бачимо, суть усіх документів зводилася до одного: максимально зменшити участь дітей та молоді в житті релігійних громад. За таких умов законна діяльність християнських дитячих, юнацьких та молодіжних організацій фактично унеможлиблювалася. Єдиним, хоча й тимчасовим, виходом було пристосування до радянської дійсності, формування релігійних організацій за принципом радянських молодіжних товариств. Таку спробу здійснили у 20-ті рр. баптисти, котрі з Християнського студентського союзу (виник у 1920 р.) створили бапсомол, очолений М. Тимошенком. В Україні, наприклад, у Мелітопольському районі бапсомолом було охоплено 90% усієї баптистської молоді [1, с. 96]. Але таке поєднання християнських ідеалів з атеїстично-комуністичними було алогічним. Згодом діяльність бапсомолу була припинена.

Для протестантських союзів єдиним засобом виховання власної молоді стали нелегальні гуртки. Про їх діяльність йшлося в численних звітах органів ДПУ, НКВС та інших урядових структур [8, арк. 38; 9, арк. 8, 11; 10, арк. 40; 11, арк. 16, 23].

Важливого значення протестанти надавали освіті молоді, розцінюючи неграмотність як перешкоду для духовного та громадянського розвитку. Відокремлюючи ж церкву від держави, радянська влада унеможливила викладання релігійних знань у школі. 25 січня 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України опублікував декрет про передачу всіх навчальних закладів у розпорядження відділів освіти. За постановою Народного комісаріату освіти (НКО) від 15 лютого 1919 р., ті установи, що перебували раніше в духовному віданні, переходили до НКО і перетворювалися на загальноосвітні школи. З лютого того ж року в школах заборонялося виконання релігійних обрядів та викладання «Закону Божого» [12, с. 52]. У 1920 р. на засіданні ЦК КП(б)У в тезах доповіді з питання «Церква, школа і держава» зазначалося: «Радянська влада бере у свої руки всі навчальні заклади. Якщо ж хтось бажає навчати своїх дітей предметів, що не входять до програми школи, то може робити це приватно» [13, арк. 19].

І все ж лідери конфесій не залишали сподівань на те, що держава, декларуючи свободу совісті, освіти тощо, дозволить протестантам мати власні навчальні заклади. До того ж раніше, в роки діяльності українських урядів вони в них були. Так українські баптисти мали власні недільні школи, які не закривалися навіть на літній період, щоб «діти не відвикали від учення Слова Божого та не звикали до праздності» [14, с. 6].

Після встановлення радянської влади протестанти звернулися до уряду з проханням дозволити їм «мати свої школи, де поряд із викладанням загальних предметів, за державною програмою, викладалося б і вчення Христа» [1, с. 71; 15, арк. 431]. Однак більшовицьке керівництво дозволу не дало. У 1921 р. радянський уряд ухвалив спеціальну інструкцію, згідно з якою викладання віровчення неповнолітнім дозволялося лише в межах сім'ї і лише її членами. Хоча обумовлювалося, що за дорученням батьків навчати не заборонялося і стороннім особам, але заняття не повинні перетворюватися на групові (не більше 3-х дітей). Згодом і цю поступку було вилучено, а право на викладання та навчання неповнолітніх

залишили тільки за членами сім'ї, «без участі в ньому (як з боку вчителя, так і учня) сторонньої особи» [16, арк. 26]. Поступово приватні й колективні школи витіснялися державними.

Віруючі-протестанти, позбавлені можливості мати християнські школи, змушені були віддавати дітей до радянських шкіл, розуміючи що в них буде руйнуватися віра в Бога.

Ще у складнішій ситуації опинилися діти священнослужителів, які не мали можливості отримати освіту, оскільки їм не дозволялося навчатися в державних школах нарівні з дітьми трудящих [17, арк. 11].

У 1925 р. Всеукраїнська антирелігійна комісія звітувала ЦК КП(б)У, що більшість сектантів не відмовляється від виховання власних дітей у радянських школах і лише п'ятидесятники утримуються від того, щоб віддати дітей до школи, надаючи перевагу домашньому навчанню. Також зазначалося, що в період існування приватних шкіл з боку сектантства був деякий вплив як на їх методику, так і на предмети викладання, але в останні роки цього впливу майже не було [18, арк. 12].

Для християнської молоді були обмеження щодо здобуття вищої освіти, оскільки переважним правом вступу до вищого навчального закладу користувалися члени партії, комсомолу, комнезамів чи профспілок. У деякі ж роки особам нетрудового походження взагалі не дозволялося вступати у виші [19, арк. 11]. Отже, для отримання професії, наприклад, лікаря, інженера, агронома необхідно було стати безвірником. Проте навіть ставши студентом, віруючий опинявся у складній ситуації, адже під час навчання йому часто доводилося поступатися своїми принципами. Відомі випадки, коли студентів-протестантів відраховували з інститутів лише за те, що вони відмовлялися співати пісні, зміст яких суперечив їх переконанням.

У грудні 1929 р. НКО розіслав лист, у якому накреслив загальні завдання всіх освітніх установ у галузі боротьби з релігією, остаточно проголосивши курс на антирелігійне виховання, а точніше – на безрелігійне виховання.

Антирелігійна тематика була включена до програм вищих освітніх закладів, курсів перепідготовки вчителів, у відповідно відредаговані шкільні програми.

Отже, в радянській державі, починаючи з 20-х рр., християнські діти і молодь практично втратили право здобути за покликанням освіту, а також зайняти відповідно до рівня своїх здібностей гідне місце в суспільстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Калиничева З.В. Социальная сущность баптизма (1917–1929 гг.). – Л.: Наука, 1972. – 140с.
 2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. (далі: ЦДАВО України). – Ф.8. – Оп.1. – Спр.1216.
 3. Там само. - Ф.1. - Оп.2. - Спр.930.
 4. Там само. - Спр.1388.
 5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі: ЦДАГО України). - Ф.1. - Оп.20. - Спр.2917.
 6. ЦДАВО України. – Ф.5. – Оп.2. – Спр.200.
 7. Нежный А.И. Комиссар дьявола. - М.: Протестант, 1993. - 272 с.
 8. Державний архів Одеської області (далі: ДАОО). – Ф.7. – Оп.1. – Спр.915.
 9. Там само. – Спр.349.
 10. Державний архів Харківської області (далі: ДАХО). - Ф.89. - Оп.1. - Спр.533.
 11. Там само. - Спр.604.
 12. Голодний М. Радянське законодавство про релігійні культу. - К.: Видавництво політичної літератури України, 1974. - С.52.
 13. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.216.
 14. Всеукраинский съезд баптистов [1; 1918; Киев]. Запись заседания Первого Всеукраинского съезда баптистов, состоявшегося в г. Киева с 1 по 8 октября 1918 г. – К., 1918. – 30 с.
 15. ЦДАВО України. - Ф.5. – Оп.2. – Спр.951.
 16. Там само. – Спр.2180.
 17. Там само. - Ф.2. - Оп.4. - Спр.1328.
 18. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2007.
 19. ЦДАВО України. – Ф.4465. – Оп.1. – Спр.173.
-